

وظایف متقابل والدین و فرزندان

□ محمدعلی فاضلی *

چکیده

مسئولیت پذیری متقابل والدین و فرزندان ورعایت حقوق متقابل آنان، يك دستور الهی و امری تشریعی است. این امر مقدس به صورت يك قانون تكوینی در نهاد همه انسان ها وجود دارد. این روابط كه يك رابطه آسمانی و توأم با عشق وعلاقه اصیل است، از فطرت انسان سرچشمه می گیرد و به تاریخ پیدایش انسان در روی این کره خاکی بر می گردد. فطرت انسانی ودستور الهی هر دو انسان را به نیکی متقابل میان این دو ركن اساسی جامعه دعوت می کند. این مهم، پیوند مستحکم دو نسل را در پی دارد. اگر به دستورات فقهی به نحو صحیح توجه شود جامعه سالم و صالح خواهیم داشت. اگر نسل گذشته به حقوق فرزندان بی توجه باشند و بالعكس نسل جدید، حقوق والدین را نادیده بگیرند، علاوه بر فروپاشی دو نسل كه ضررهای جبران ناپذیری به دنبال خواهد داشت، ثبات و افراد در آن سر در گم خواهند شد. در نتیجه فرهنگ و تمدن و ارزش های جامعه دچار فروپاشی خواهد شد. در فرهنگ متعالی اسلام در مرتبه اول حقوق و وظایفی برای والدین در مقابل نسل جوان و در مرتبه دوم وظایف و مسئولیت هایی نیز برای فرزندان در قبال والدین منظور شده است. در این راستا اگر والدین با عمل به وظایف سنگین خود بتوانند فرزندان خود را در سایه عوامل تربیتی به سوی رشد و تربیت صحیح هدایت نمایند. فرزندان شان به بالاترین درجه فضائل و کمالات انسانی خواهند رسید.

واژگان کلیدی: والدین، سلامت جامعه، اجتماع، مسئولیت ها، روابط متقابل

* دانشجوی سطح چهار مجتمع عالی فقه، جامعه المصطفی العالمیه

مقدمه

بنای خانواده بر دپایه اساسی، یعنی پدر، مادر و فرزندان استوار است، که هریکی از آنان در جایگاه خود، بخصوص والدین نقش مهم و سازنده ای در پیشبرد امور زندگی و کمال و سعادت خانواده ایفا می کنند، اما نگاه دین به والدین یک نگاه ویژه و خاص می باشد و هم از جهت نقش سازنده ی والدین در مدیریت خانه و خانواده و هم در تربیت فرزندان.

در فرزندان نیز در قبال والدین وظایف مشخصی دارند خداوند متعال به عنوان خالق و آفریننده انسانها، به این وظایف توجه خاص دارد و احکام و قوانین متناسب با تفاوت هریک وضع نموده است.

مسئولیت والدین در برابر فرزندان.

۱- گزینش پدر و مادر صالح

اجتماع انسانی متشکل از افراد و خوانواده ها هستند که به منظور دستیابی به اهداف و خواسته های مشترک دور هم جمع شده و امور زندگی روز مره شان را تنظیم مینمایند و در این اجتماع والدین نقش بس بزرگی را ایفا مینمایند. والدین نه تنها در تربیت و پرورش افراد یک جامعه مسئولیت بزرگی را دارند بلکه نقش اساسی را در ایجاد جامعه سالم نیز ایفا مینمایند. مسئولیت پدر و مادر در برابر فرزندان، از هنگام انتخاب همسر و نیز از زمان انعقاد نطفه و سپس دوران بارداری آغاز می شود. لذا پیشوایان معصوم (ع) ما را برای داشتن فرزند خوب، ابتدا به گزینش همسر شایسته تأکید کرده اند. اما صادق علیه السلام می فرمود:

تَزَوَّجُوا فِي الْحُبْرِ الصَّالِحِ فَإِنَّ الْعِرْقَ دَسَّاسٌ. طبرسی، ۱۳۷۰ ش، ص ۱۹۷. از خانواده صالح همسر انتخاب کنید؛ زیرا رگ و ریشه خانوادگی بر فرزندان اثر می گذارد.

پیامر صل الله علیه وآله در مورد انتخاب همسر شایسته می فرماید: إِيَّاكُمْ وَ خَصْرَاءَ الدَّمَنِ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ خَصْرَاءُ الدَّمَنِ قَالَ الْمَرْأَةُ الْحَسَنَاءُ فِي مَنْبِتِ السَّوءِ. پرهیزید از سبزه ها و گلهایی که بر لجنزارها می رویند. مردم عرض کردند مقصود

چیست؟ فرمود: زن زیبا که در خاندان بد و پلید متولد شود و در آنجا رشد و نمو یابد. الفقه منسوب به امام رضا علیه السلام، علی بن موسی الرضا علیه السلام، ۱۴۰۶ ق، ص ۲۳۴.

امام علی علیه السلام آن چنان به این مهم توجه داشت که به برادرش عقیل سفارش کرد زنی شجاع و نیرومند برایش انتخاب کند تا از او فرزندان شجاع به دنیا آید. عقیل، از طایفه بنی کلاب زنی را با این اوصاف برای امیرالمؤمنین علی علیه السلام خواستگاری کرد که بعدها او را «ام البنین» خواندند و قمر بنی هاشم، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام در دامان او پرورش یافت. مادری مومن، متدین و با خدا. زیرا مادر اولین مربی فرزند است، مربی که دارای صفات خوب و عالیّه باشد فرزندش همانند او خواهد شد و از مادری نیک فرزند نیک به دنیا می آید. مدیریت خانواده و آینده نگری در امر ازدواج نقش مؤثری در ساختار شخصیتی فرزندان آینده خانواده ها دارند. امامحسن علیه السلام فرمود: یحفظ الاطفال بصلاح آبائهم.

پس از گزینش همسر مناسب، مراقبت های لازم در هنگام انعقاد نطفه و نیز دوران بارداری، از مسئولیت های زیربنایی والدین به شمار می آید. سفارش اسلام برای تحقق آمیزش صحیح، طهارت و پاک بودن زن و شوهر نشان اهتمام اسلام به این مسئله است. امام باقر(ع): به همسرت سفارش کن قبل از قرار گرفتن در خلوتگاه وضو بگیرد و تو نیز قبل از وضو ساختن کنار همسرت برای آمیزش قرار مگیرد. علی طهماسبی نقل از وسائل الشیعه، آداب شب زفاف.

پدر در این خصوص مسئولیت بیشتری به عهد دارد که با تلاش و کوشیش و رعایت حقوق اسلامی به کسب کار مشروع بپیردازد تا لقمه حلالی برای همسرش فراهم آورد تا مادر شیرۀ خود را از آلودگی برکنار دارد و آن جنین را با غذای پاک و حلال تغذیه نماید. قرآن می فرماید:

كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ مُمُونُونَ / ۵۱.

دراین زمینه روایات فراوان است که از حوصله بحث ما خارج است.

۲- تربیت صحیح.

خدای متعال در مورد اصل وظیفه والدین و اهمیت تربیت دینی خانواده چنین می فرماید:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا. تحریم ۶۰. کسانی که ایمان آورده اید، خود و خانواده خویش را از آتش نگه دارید.

اگر منظور از آتش در این آیه، اعم از آتش دنیا و آخرت باشد که در این صورت، ورود در اختلاف ها، ارتکاب جرایم و گناهان و... را نیز شامل می شود که بایستی خانواده را از آن ها باز داشت و این امر مهم فقط از طریق تربیت درست امکان پذیر است. روایاتی زیادی در این مورد آمده و ما به روایتی از امیر المؤمنین علی علیه السلام بسنده می کنیم.

حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يُحَسِّنَ اسْمَهُ ، وَيُحَسِّنَ أَدَبَهُ وَيُعَلِّمَهُ الْقُرْآنَ نَهْجُ الْبَلَاغَةِ: حکمت ۳۹۹. حق فرزند بر پدر این است که نام نیکویی برایش انتخاب کند و او را نیکو تربیت نماید و قرآن را به او یاد بدهد.

با توجه به روایات فوق، مهم ترین وظایف پدر و مادر در قبال فرزندان عبارتند از: ۱- انتخاب اسم نیکو برای فرزندان خوب از نظر تربیتی نیز اهمیت فراوان دارد؛ چون نام که والدین برای فرزند انتخاب می کنند تا آخر عمر همراه او است و به همان نام خوانده می شود. مانند نام ها، القاب و اوصاف امامان معصوم (علیهم السلام). سیره پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) و علی (علیه السلام) در نامگذاری فرزندان شان به خصوص امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) بیانگر اهمیت این مسئله است.^۱

۲- فراهم کردن زمینه تحصیل فرزندان: آموزش فرزند و باسواد کردن او از وظایف دیگر والدین است. والدین می بایست زمینه تحصیل فرزند را فراهم نمایند تا از نعمت خواندن و نوشتن برخوردار گردند.

۳- یکی دیگر از وظایف پدر و مادر فراهم ساختن زمینه ازدواج فرزند است. نیاز جسمی و روانی انسان به ازدواج پس از بلوغ برکسی پوشیده نیست زمینه این کار را باید پدر و مادر فراهم سازند.

۳- تربیت دینی

موضوع تربیت دینی اطفال یکی از اساسی ترین مسائل اجتماعی و از ارکان مهم سعادت بشر

است. از دید اسلام فرزند ملك خدا و امانتی است نزد پدر و مادر. حقوق اولیه او در زمینه تربیت و جهت دهی مثبت به عهده پدر و مادر است. نبی مکرم اسلامی (ص) می فرماید: اَدَّبُوا أَوْلَادَكُمْ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ رَشِيدٍ، تربیت کودک از دیدگاه اسلام " - ص ۱۴.

فرزندان خود را تربیت نمایید، که در برابر آنان، مسئولیت بزرگی دارید. امام صادق علیه السلام نیز فرمود: بَادِرُوا أَوْلَادَكُمْ بِالْحَدِيثِ قَبْلَ أَنْ يَسْبِقَكُمْ إِلَيْهِمُ الْمُرَجَّةُ کلینی ، ۱۴۰۷ ق، ج ۶ ، ص ۴۷. احادیث را به فرزندانشان خود، هر چه زودتر بیاموزید، قبل از آنکه مخالفان بر شما سبقت گیرند و دل‌های کودکان شما را با سخنان نادرست خویش، اشغال نمایند. علی علیه السلام به فرزندش حضرت حسن علیه السلام فرمود: وَ إِنَّمَا قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أُلْقِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبْلَهُ فَبَادِرْكَ بِالْأَدَبِ قَبْلَ أَنْ يَقْسُو قَلْبُكَ وَ يَشْتَغِلَ لُبُّكَ رشیدپور، تربیت کودک از دیدگاه اسلام " ص ۱۴.

قلب بچه کوچک، مانند زمین خالی از بذر و گیاه است. هر تخمی که در آن افشاندن شود، به خوبی می پذیرد و در خود می پرورد.

از جمله عوامل مؤثر در تربیت، وراثت و محیط می باشد. وراثت، ویژگی های می باشد که از گذشتگان و اجداد به انسان منتقل می شود و محیط مجموعه عوامل عادی بیرونی است که انسان را احاطه کرده و از ابتدای حیات آدمی تا پایان یافتن زندگی این جهانی بر انسان تأثیر تربیتی می گذارند همچون محیط خانه و خانواده، رفاقت، مدرسه، اجتماع و عوامل ارتباطی دیگر همچون رادیو، تلویزیون، روزنامه، مجله و... آزادی کودک، نظارت و مراقبت از رفتار کودک، رعایت مساوات و پرهیز از تبعیض بین کودکان، نرمی و ملاحظت با آنها و عدم اعمال زور و خشونت از اصول تربیتی فرزند در شیوه ی معصومین علیهم السلام می باشد. موعظه و نصیحت، تشویق، تنبیه، داستان سرایی، فراهم آوردن وسایل سرگرمی، مطالعه آثار علمی و مذهبی، از جمله شیوه های تربیتی در تربیت کودکان می باشد. فراتر از اینها پدر مادر مسئولیت دارند فرزندانشان خود را از همان ابتدا با امور معنوی و تربیت دینی آشنا نمایند. نوای دلنشین توحید اولین آموزه های دینی است که روح کودک را طراوت می بخشد و او را به سوی دین و معنویت سوق می دهد. زمزمه جملات روح نواز اذان و اقامه به گوش نوزاد از زیباترین و مؤثرترین آموزشهای نبی مکرم

اسلام به پیروان خود و نشانگر اهتمام آنحضرت (ص) به این نکته تربیتی می باشد. به همین دلیل است که به محض تولد یک مسلمان، شعار اسلام در گوش او خوانده و به او تلقین می شود؛ همان طور که در زمان مرگ و خروج او از دنیا نیز یگانگی خدا و جمله توحید که ذکر «لا اله الا...» است به او تلقین خواهد شد. با رشد جسمانی کودک، لازم است آموزش های دینی به آنان تفهیم گردد؛ زیرا این نکته، گذشته از این که فرزندان را با مبدا حقیقی جهان آفرینش مرتبط می سازد، در آنان روحیه اعتماد به نفس و نیروی استقامت و پایداری در مقابل مشکلات کمر شکن زندگی نیز ایجاد خواهد کرد. امام صادق علیه السلام برای زمان شروع تربیت دینی مراحل بیان فرموده و آموزش احکام شرعی را از ۷ سالگی می داند و می فرماید: در هفت سالگی بر والدین لازم است آموزش نماز و حلال حرام را به کودکان بیاموزند:

إِذَا بَلَغَ الْغُلَامُ ثَلَاثَ سِنِينَ يُقَالُ لَهُ قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ ثُمَّ يُتْرَكُ حَتَّى يَتِمَّ لَهُ ثَلَاثَ سِنِينَ وَ سَبْعَةُ أَشْهُرٍ وَ عَشْرُونَ يَوْمًا فَيُقَالُ لَهُ قُلْ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَ يُتْرَكُ حَتَّى يَتِمَّ لَهُ أَزْبُعُ سِنِينَ ثُمَّ يُقَالُ لَهُ قُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ «صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ» ثُمَّ يُتْرَكُ حَتَّى يَتِمَّ لَهُ خَمْسُ سِنِينَ ثُمَّ يُقَالُ لَهُ أَيُّهُمَا يَمِينُكَ وَ أَيُّهُمَا شِمَالُكَ فَإِذَا عَرَفَ ذَلِكَ حَوَّلَ وَجْهَهُ إِلَى الْقِبْلَةِ وَ يُقَالُ لَهُ اسْجُدْ ثُمَّ يُتْرَكُ حَتَّى يَتِمَّ لَهُ سَبْعُ سِنِينَ فَإِذَا تَمَّ لَهُ سَبْعُ سِنِينَ قِيلَ لَهُ اغْسِلْ وَجْهَكَ وَ كَفَّيْكَ فَإِذَا غَسَلَهُمَا قِيلَ لَهُ صَلِّ ثُمَّ يُتْرَكُ حَتَّى يَتِمَّ لَهُ تِسْعُ سِنِينَ فَإِذَا تَمَّتْ لَهُ عُلْمُ الْوُضُوءِ وَ ضُرِبَ عَلَيْهِ وَ أُمِرَ بِالصَّلَاةِ وَ ضُرِبَ عَلَيْهَا فَإِذَا تَعَلَّمَ الْوُضُوءَ وَ الصَّلَاةَ غَفَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ وَ لَوَالِدَيْهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

در روایت فوق به نکات بسیار دقیقی اشاره شده است که رعایت آنها برای تربیت کفایت می کند.

- ۱- آموزش نماز باید مرحله به مرحله باشد.
- ۲- آموزش نماز با مراحل آسانی همچون گفتن «لا اله الا الله» آغاز شود.
- ۳- آموزش نماز همراه با آموزش آموزه های آن باشد. (رو به قبله بودن و ...)
- ۴- آموزش نماز تدریجی (طیفی) و قبل از رسیدن به سن تکلیف باشد.
- ۵- آموزش نماز و مراحل آن متناسب با سن کودک و در توان او باشد.
- ۶- آموزش نماز باید همراه با اختیار و علاقه کودک باشد. من لا يحضره الفقيه، ج ۱ ص ۲۸۱ ح ۸۶۳

۴- عدم استفاده از قوه اجبار

مشکل اساسی جوانان و نوجوانان موضوع انتخاب است، بسیاری از پدر و مادران، موقعی که می خواهند عقائد دینی خود را برای نوجوانان مطرح کنند، به جای طرح کردن مسئله و تبیین عقاید دینی، به تحمیل اندیشه های خود می پردازند؛ در حالی که جوان خودش باید انتخاب گر باشد نه اینکه بزرگتر ها انتخاب و به او تحمیل نمایند. قرآن می فرماید: لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ. رسالت رسول خدا تبیین است. پدران و مادران نباید از رسول خدا پیشی بگیرند، بلکه بیان کنند باشند و انتخاب را به عهده جوانان بگذارند پدر و مادر مسائل دینی و اخلاقی را بطور صحیح به جوانان خود عرضه نمایند نه با پیچیده گی و اغلاق در اختیار شان قرار دهند تا دچار سر در گمی گردد پیامبران الهی همگی موظف بودند در ارتباط با مردم با زبان آنان سخن بگویند: رسول خدا می فرماید: إِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا أَنْ لَا نُكَلِّمَ النَّاسَ إِلَّا بِمِقْدَارِ عُقُولِهِمْ. صدوق، ۱۴۱۴ ق، ص ۸۶. مایمبران دستور یافته ایم که در حد درک و بینش مردم با آنان سخن بگویم) روشن است وقتی مسائل دینی، اخلاقی و اعتقادی با زبان جوانان در اختیار جوانان قرار بگیرند مسلماً آنها پذیرا خواهد بود؛ زیرا هیچ کس نمی تواند در برابر آب زلال گورا و نرم و درخشش آفتاب تسلیم نگردد لذا در ارتباط با آموزش دینی جوانان پدر و مادر با ملایمت با آنان به گفتگو بنشینند نه با پر خاشگری قرآن در ارتباط با رمز موفقیت و پیشرفت اسلام چنین می فرماید: فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ. آل عمران / ۱۵۹. پس باید بدانیم که بزرگترین عامل که جوانان را از هدایت و ارشاد باز می دارد. زور گویی و تحمیل بزرگتر « پدر و مادر» بر خوانان است.

در روایت آمده : (عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ مَا مِنْ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ إِلَّا عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ اللَّذَانِ يَهُودَانِهِ وَنَصْرَانِهِ وَيَمَجَّسَانِهِ. ابن شهر آشوب، ۱۳۲۸ ج، ۱، ص ۱۵۱. کودک بر اساس فطرت، خدا جو دنیا می آید « به دین خدا مؤمن است» ولی این پدر و مادر اویند که او را به دین های دیگر « یهود، مسیحیت، نصرانی و مجوس گرایش می دهند) همه انسانها سالم، درست و حق گرا و خیر خواه متولد می شوند، انحرافها، کج رویها، دروغگوئیها، ظلمها، خیانتها،

شرارتها و فسادها بعد به انسان تحمیل می‌گردد. پس مقصر اصلی انسان است که به بیراهه رفته و متعرض حقوق دیگران می‌شود و در حق آنان ستم می‌کند. در نتیجه هیچ کودکی در ابتدای خلقت، ظالم، خونریز و مشرک آفریده نشده است. بلکه به مرور و با تربیت درست خانواده، و کسب صفات حسنه به راه راست، و با تربیت نادرست و کسب صفات سیئه، راه کج رفته و منحرف می‌شوند و بخصوص بعد از بلوغ و استفاده از عقل و دستورات شرع، سعادت‌مند و با پرهیز از دستورات عقل و شرع به گمراهی و فساد کشیده می‌شوند.

۵- ایجاد اعتماد به نفس توسط پدر و مادر

اعتماد به نفس مناسب، سلاح کودک در برابر چالش‌های دنیاست. کودکانی که احساس خوبی در مورد خود دارند، راحت‌تر می‌توانند با مشکلات محیط اطراف و فشارهای موجود در جهان مقابله کنند به عقیده روانشناسان، مهم‌ترین عامل برای ایجاد عزت نفس، رفتار والدین با کودکان بر مبنایی احترام متقابل است. اگر با بچه‌های کم سن محترمانه رفتار شوند توانایی یادگیری احترام متقابل را پیدا می‌کنند برای کاشتن بذر احترام متقابل هرگز زود نیست برای این منظور باید به بچه‌ها نشان دهید که با در نظر گرفتن احساسات شان دوستشان دارید و برای او ارزش قائل هستید. دکتر داندینک میسر، دکترگری جمیز ردینک میسر، ۱۳۷۸، ص ۸۶/ ۸۸.

دکتر توماس لیکونا: (از انگیزه تفکر داد و ستد استفاده کنید و هر کار خوبی که در باره او انجام می‌دهید از او بخواهید کار خوب برای شما انجام دهد. البته این روش موقتی است تازمانی که خوبی در وجود او نهادینه گردد بطور مرتب با کوک صحبت کنید و ارتباط صمیمی با او برقرار کنید. محمود، نامنی، - صدیقه شجاعی نامنی، ۱۳۸۸، ص ۲۳۱. از دیدگاه اسلام تکریم شخصیت فرزندان و احترام به آنان یکی از مهم‌ترین راه‌های تقویت عزت نفس در آنان است. پیامبر اسلام می‌فرماید: (أَكْرِمُوا أَوْلَادَكُمْ وَ أَحْسِنُوا آدَابَهُمْ. ابن‌ابی‌جمهور، ۱۴۰۵ ق، ج ۱، ص ۲۵۴. فرزندان خود را احترام کنید و با آداب و شیوه‌های نیک با آنان رفتار نمایند.) در روایتی از آنحضرت با اشاره به پاداش فراوان اخروی بوسیدن فرزندان می‌فرماید: (أَكْثَرُوا مِنْ قُبْلَةِ أَوْلَادِكُمْ فَإِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ قُبْلَةٍ دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ مَسِيرَةَ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ. روضة الواعظین، ج ۲، ص ۳۶۹.

فرزندان خود را بسیار ببوسید چرا که برای هر بوسه «ای درجه ای» در بهشت است و حد فاصل میان دو درجه پانصد سال می باشد (امام صادق علیه السلام می فرماید: (إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يَرْحَمُ الرَّجُلَ لِسِدَّةِ حُبِّهِ لَوْلَدِهِ بْنِ بَابُوَيْه، ۱۴۰۶ ق، ص ۲۰۱. مردی که نسبت به فرزند خود محبت بسیار دارد، مشمول رحمت مخصوص خداوند است). نبی مکرم اسلام از جمله حقوق فرزند. ان را تکریم و بزرگداشت مادر آنان می دانند: (حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى وَالِدِهِ إِذَا كَانَ ذَكَرًا أَنْ يَسْتَقْرِ أُمُّهُ ... وَ إِذَا كَانَتْ أُنْثَى أَنْ يَسْتَقْرِ أُمُّهَا. مجلسی، محمد باقر، ۱۴۰۴ ق، ج ۲۱، ص ۷۵. احترام به همسر از مواردی است که در تربیت فرزندان تأثیر فراوان دارد. مادری که در خانه عزیز باشد و مورد تکریم شوهرش قرار گیرد، او با روحی سرشار از عاطفه و آرامش و احساس شخصیت فرزندان را در پی خواهد.

عدم محبت و تکریم شخصیت فرزندان و اعضای خانواده و از آن طرف اعمال زور و تحمیل خواسته های والدین اعتماد به نفس و استقلال فکری را از کودک سلب می کند، کودکی که در چنین محیط رشد می کند از لحاظ اجتماعی ضعیف و دچار وتزلزل روحی و عدم اعتماد به نفس است. روشی که برخی والدین در برنامه زندگی شان اعمال می کنند یعنی فرزندان شان را به زور وادار به انجام کاری می کنند که خودشان می خواهند در این موارد فرزند کمتر حق انتخاب دارند در حالیکه والدین اغلب « مادران » همه چیز را زیر نظر دارند و همه تصمیمات را خودشان می گیرند در خلال سالهای بعدی این بچه آدم گوشه گیر و منزوی خواهد بود. دونالد. ای. گریدانوس ، ۱۳۸۸. ص ۶۱.

۶- رعایت عدالت بین فرزندان

مسئله مهمی که بسیاری از خانواده ها گرفتار آند تبعیض قائل شدن پدر و مادر بین فرزندان است. محصول تبعیض در محیط خانواده نخست این که، فرزندی که مورد تبعیض قرار گرفته احساس می کند که از محبت پدر و مادر محروم است و این بر شخصیت او تأثیر بسیار مخربی دارد. دوم این که، این فرزند، خواه ناخواه کینه فرزندان دیگر را به دل می گیرد اسلام به شدت سفارش می کند که عدل و مساوات بین فرزندان رعایت شود. حضرت امیر علیه السلام می

فرماید: *الْإِنصَافُ يَرْفَعُ الْخِلَافَ وَ يُوجِبُ الْإِتِّبَافَ*. غرر الحکم، ص ۸۸. انصاف و عدالت اختلافات را از بین می برد و همدلی می آورد. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: در میان فرزندان خود عدالت را رعایت کنید، چنان که خودتان دوست دارید در نیکی و احسان برایتان مساوات و عدالت رعایت شود. *إِعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ فِي السَّرِّ كَمَا تُحِبُّونَ أَنْ يَعْدِلُوا بَيْنَكُمْ فِي الْبَرِّ وَ اللَّطْفِ*. مکارم الاخلاق، ص ۲۲۰. درسیره پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم آمده است: *وَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ إِذَا أَصْبَحَ مَسَحَ عَلَى رُءُوسِ وَلَدِهِ وَ وَلَدِ وَلَدِهِ بَن فَهَدَ حَلَى ۱۴۰۷ ق ص ۸۹*. وقتی پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم شب را به صبح می آوردند، وقتی که یعنی وارد اجتماع خانواده می شدند دست نوازش به سر همه فرزندان خود می کشیدند. از امام صادق علیه السلام فرمودند پدرم علیه السلام فرمودند: *وَاللَّهِ إِنِّي لِأَصَانِعُ بَعْضَ وَلَدِي وَ أَجْلِسُهُ عَلَى فَخْذِي*. بروجردی، حسین، ۱۳۸۶ ش، ج ۲۶، ص ۸۷۲. من با بعضی از فرزندانم، تصنعی رفتار می کنم. او را روی زانویم می نشانم.

این روایات روش صحیح تربیتی را به ما می آموزد، که اولاً در اظهار علاقه و محبت به فرزندان مساوات رعایت شود. ثانیاً عدم رعایت مساوات در اظهار محبت، باعث می شود که در فرزندان دیگر، عقده حقارت ایجاد شود. در روایتی از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده است: *الْهَمُّ يُذِيبُ الْجَسَدَ*. غررالحکم، همان، ص ۵۶. نگرانی های روحی و درونی باعث ضعف جسمانی می شود. این نگرانی روحی که در سایه تبعیض پدر و مادر برای کودک به وجود آمده است بین نگرانی و اضطراب های روحی با ناراحتی های جسمانی ارتباط مستقیم دارد. در روایت دیگری از امیرالمؤمنین علیه السلام آمده است: *الْهَمُّ نِصْفُ الْهَرَمِ*. نهج البلاغه «للسبحة صالِح»، ۱۴۱۴ ق، ص ۴۹۵. هم و غم، نصف پیری است. در سایه فشارهای روحی، پیری زودرس دامن گیر کودک یا نوجوان می شود. در روایت دیگری از آن حضرت نقل شده است که می فرمایند: *الْحُزْنُ يَهْدِمُ الْجَسَدَ*. لثی واسطی، ۱۳۷۶ ش، ص ۳۶. محزون بودن، موجب نابودی جسم است. دلیل آن روشن است، حزن و اندوه، اعتدال روحی کودک را به هم می ریزد. یافته های جدید علمی نیز نشان می دهد که به هم ریختن تعادل روحی اثر مستقیم در جسم ایجاد می کند دوران کودکی، دوران لطافت روح انسان است و کودک در آن دوران، فوق العاده اثرپذیر است، هر ناملایمتی او را می رنجاند.

۷- نجات فرزندان از مسافد اخلاقی

فرزندان عضوی جدایی نا پذیر خانواده هاست همانگونه که عضو سالم برای بدن مفید و سازنده است فرزند نیز عضو از اعضای خانواده است در صورت سلامت این عضو، خانواده از منافع او سود می برد در صورت فاسد و آلوده بودن فرزند خواه ناخواه خانواده آسیب خواهد دید همانطور در برابر نجات اعضاء بدن مسئولیت داریم در قبال فرزندان نیز مسئول هستیم کمترین بی دقتی ممکن است جوان منحرف شود باز سازی جوان از مفسد اخلاقی براحتی امکان پذیر نخواهد بود زیرا ترک عادت باعث مرض و بیماری است ولی متأسفانه امروزه انحراف، گمراهی و فساد اخلاقی فرزندان ما شکل غیر قابل تصویری یافته است. ما امروز با واقعیت تلخی مواجه هستیم، جوانان جامعه عصر حاضر در منجلابی از گناه و فساد دست و پا می زنند، جاذبه های کاذب بر ذهن و روح آنان مستولی شده و عوامل انحراف از هر سوی آنان را احاطه کرده است. والدین برای مقابله با این نابسامانی باید دید روشنی از این علل و عوامل داشته باشند و در ارتباط با فرزندان خود احساس مسئولیت نمایند تا بتوانند با احساس تعهد و شناخت صحیح از این فاجعه دوران معاصر پیشگیری کنند، در غیر این صورت نسل امروز دچار تبهکاری و گمراهی روز افزونی خواهد شد. و این را نیز پدران و مادران بدانند فرزندان یک امانت الهی است که پس گذشت زمانی این امانت را تحویل داد امانت داری پدران و مادران ایجاب می کنند که باهمه وجود برای نجات آنان تلاش کنند و این حق از ناحیه فرزندان بدوش پدر و مادر است والدین تنها مسئول تهیه غذا و پوشاک آنها نیستند. اسلام حقوقی را بصورت الزامی بر گردن والدین نهاده است که در صورت تخلف از ادای آن موجب می شود که پدران و مادران عاق فرزندان خود قرار بگیرد. رسول خدا می فرماید: يَلْزَمُ الْوَالِدَيْنِ مِنَ الْعُقُوقِ لِوَلَدَيْهِمَا مَا يَلْزَمُ الْوَلَدَ لَهُمَا مِنْ عُقُوقِهِمَا وَذَلِكَ إِذَا قَعَدَ عَنِ الْقِيَامِ بِحَقِّهِمَا وَلَهُمْ حَقُّوهُ جَعَلَهَا اللَّهُ عَلَى الْوَالِدَيْنِ. شیخ محمد مهدی الحائری ۱۳۸۵ هجری، ج ۱، ص ۴۲. در رساله حقوق امام سجاد در ارتباط با حقوق و مسئولیت که بدوش پدر مادر نهاده شده آمده است: حق فرزند تو آنست که بدانی او از توسل و در این جهان در نیک و بد خویش وابسته توسل و با تو نسبت به پرورش دادن خوب و راهنمایی کردن او به راه پروردگارش و یاری رساندن به او در اطاعت خداوند هم درباره خودت و هم حق او مسئول هستی

و بر اساس این مسئولیت پاداش می‌گیری و کیفر می‌بینی پس در کار فرزند همچون کسی عمل کن که کارش را در این دنیا به حسن اثر خویش آراسته میکند و تو به سبب حسن رابطه میان خود و او و سرپرستی خوبی که از او کرده‌ای و نتیجه الهی که از او گرفته‌ای نزد پروردگار خویش معذور باشی و قوتی نیست مگر قوت خداوند متعال.^۲

وظایف فرزندان در برابر پدر و مادر

۱- نیکی به پدر مادر

احسان و نیکی به پدر مادر از عظمت خاصی برخوردار است. خداوند منان، خالق همه هستی، در قرآن کریم، نیکی به والدین و رفتار محبت آمیز فرزندان با آن‌ها در چهار مورد در کنار «توحید» و «عبادت خود ذکر کرده است و می‌فرماید: ۱- (لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَ ذِي الْقُرْبَىٰ) البقره / ۸۳. که جز خدای یگانه پرستش نکنید و به پدر و مادر و نزدیکان ... نیکی کنید.

در این آیه سخن از پیمان است که خداوند از بنی اسرائیل گرفته و آنها را بواسطه ی شکاستاندن این پیمان شدیداً مورد سرزنش قرار میدهد

۲- (وَ اعْبُدُوا اللَّهَ وَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) النساء / ۳۶. و خدا را پرستید و هیچ چیز را همتای او قرار ندهید؛ و به پدر و مادر نیکی کنید.

در آیه فوق چندین مورد از حقوق اسلامی اعم از حق الهی و بندگان او و آداب معاشرت با مردم اشاره شده است.

الف: حقوق خداوند بر مردم را اشاره نموده و فرمود: (واعبدوا الله و لا تشركوا به شیئاً)

ب: به حقوق پدر و مادر اشاره کرده و توصیه میکند: «نسبت به آنها نیکی کنید» و «بالوالدین احساناً» کمتر موضوع در قرآن مثل حق والدین مورد تاکید قرار گرفته.

۳- (وَ قَصَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) الاسراء / ۲۴. پروردگارت فرمان داده: جز او را پرستید و به پدر و مادر نیکی کنید.

۴- (قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا) الأنعام /

۱۵۱. بگو بیانیید آنچه را پروردگارتان بر شما حرام کرده است برای تان بخوانم اینکه چیزی را شریک خدا قرار ندهید و به پدر و مادر نیکی کنید. نسبت به پدر و مادر نیکی کنید « وَ بِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا » اگر در بیان محرمات الهی از شرک شروع می شود و نکته رمز قرآن این است که در واقع شرک سرچشمه اصلی همه ی مفساد اجتماعی است و ذکر نیکی به پدر و مادر بلافاصله بعد از مبارزه با شرک و قبل از دستورهای مهمی همانند تحریم قتل نفس و اجرای اصول عدالت می آید دلیل بر اهمیت فوق العاده ی حق پدر و مادر در دستورهای اسلامی است در رساله حقوق امام سجاد در ارتباط با حقوق پدر مادر آمده است: اما حق مادر بر تو آنست که بدانی او حمل کرده است ترا نه ماه طوریکه هیچ کس حاضر نیست این چنین دیگری را حمل کند و به تو شیره جانش را خورانده است قسمی که هیچ کس دیگر حاضر نیست اینکار را انجام دهد و با تمام وجود، با گوشش چشمش، دستش؛ پایش، مویش، پوست بدنش و جمیع اعضا و جوارحش ترا حمایت و مواظبت نموده است و اینکار را از روی شوق و عشق انجام داده ورنج و درد و غم و گرفتاری دوران بارداری را به خاطر تو تحمل نموده است، تا وقتی که خدای متعال ترا از عالم رحم به عالم خارج انتقال داد.^۳

و اما حق پدرت بر تو آنست که بدانی او اصل و ریشه توست و تو فرع و شاخه او هستی و اگر او نبود تو نبود؛ پس هر وقت در خودت چیزی می بینی که موجب پیدا شدن غرور در تو می گردد متوجه باش که پدرت اصل و اساس آن نعمت است و خداوند را به خاطر این نعمت بزرگ ستایش کن و از او تشکر کن به اندازه نعمتی که به تو ارزانی نموده است و قوتی نیست مگر به قوت خداوند متعال. □

۲- نهایت احترام به پدر مادر

یکی از مهمترین اصول اخلاقی در مکتب اسلام، احترام به پدر و مادر است. آیات و روایات تاکید فراوان در این باره دارند در آیات فوق اشاره شد در موارد بسیار بعد از توحید و یکتاپرستی بدون فاصله احسان به این دو نهاد ارزشمند عالم خلقت را مطرح می کنند، آری اینگونه بیانات آن هم از قادر حکیم علی الاطلاق و رسول گرامی اش و ائمه هدی علیهم السلام خود بیانگر اهمیت

آن است. در قرآن کریم آمده (وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ) لقمان / ۱۵. و اگر بکوشند تا چیزی را که در مورد آن علم نداری با من شریک کنی اطاعتشان ممکن، و در این دنیا به نیکی همدیشان باش، طریق کسی را که سوی من بازگشته است پیروی کن، که در آخر باز گشت شما نیز نزد من است و از اعمالی که می کرده اید خبرتان می دهیم.

در این آیه شریفه توصیه می کند حتی اگر پدر و مادر کافر باشد احترام آنها لازم است. حضرت امام رضا علیه السلام در ضمن نامه ای بلند و راهگشا که برای مأمون نوشت: فِي كِتَابِهِ إِلَى الْمَأْمُونِ قَالَ وَبِرُّ الْوَالِدَيْنِ وَاجِبٌ وَإِنْ كَانَا مُشْرِكَيْنِ وَلَا طَاعَةَ لَهُمَا فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلَا لغيرِهِمَا فَإِنَّهُ لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ. ابن بابویه، پیشین ۱۳۷۸ ق، ج ۲، ص ۱۲۴. نیکی به پدر و مادر واجب است، اگرچه هر دو نفر مشرک باشند و اطاعت آنها، تنها در معصیت خداوند جایز نیست. در قرآن کریم وظایفی را فرزندان مشخص می کنند: (وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا، وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذِّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا) الاسراء ۲۴.

دو آیه ی فوق الذکر نهایت دقت و بارک بینی لازم را بیان می دارند.

الف- انگشت روی حالات ضعف و ناتوانی آنها می گذارد یعنی حال پیری و زمین گیری ایشان را یاد آور می گردد، در آن حال ضعف و ناتوانی است که نیاز به حمایت و محبت دارد و می گوید ناچیزترین سخن آزاردهنده به آنها نگو.

ب- یادآور می شود اگر آنها آنقدر پیر و ناتوان شود که نتواند از جا برخیزند و یا اینکه حتی قدرت دفع آلودگی را از خود نداشته باشد باز هم مسئولیت شما در قبال آنها سنگین تر است و این خود آزمایش بزرگی است که فرزندان به آن آزموده می شوند در آیه توصیه می کند حتی کلمه اف هم به پدر تان نگوید. امام صادق علیه السلام می فرماید: (لَوْ عَلِمَ اللَّهُ شَيْئًا أَذْنَىٰ مِنْ أُفٍّ لَنَهَىٰ عَنْهُ وَهُوَ أَذْنَىٰ الْعُقُوقِ وَ مِنَ الْعُقُوقِ أَنْ يُنْظَرَ الرَّجُلُ إِلَىٰ أَبِيهِ يُحِدُّ إِلَيْهِمَا) مکارم شیرازی، ج ۱۲ /

اگر چیزی کمتر از اف وجود داشت خداوند از آن نهی می کرد اف کمترین اظهار ناراحتی است و این حداقل مخالفت و بی احترامی نسبت به پدر و مادر است. پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله برای تشویق به این امر فرمودند: مَا مِنْ وَلَدٍ بَارٍّ يَنْظُرُ إِلَى وَالِدَيْهِ نَظَرَ رَحْمَةٍ إِلَّا كَانَ لَهُ بِكُلِّ نَظْرَةٍ حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ نَظَرَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ قَالَ نَعَمْ اللَّهُ أَكْبَرُ وَأَطْيَبُ. طبرسی، ۱۳۸۵ ق / ۱۹۶۵ م / ۱۳۴۴ ش، ص ۱۶۲. هرکس از روی رحمت و با مهربانی به روی پدر و مادر خود نگاه کند، خداوند یک حج مقبول و پسندیده برای او ثبت می نماید. گفته شد: یا رسول الله اگرچه در یک روز صد مرتبه به ایشان نگاه کند؟ حضرت فرمودند: و لو اینکه در یک روز صد هزار بار صورت پدر و مادر را نگاه کند. در روایتی از امام صادق (ع) نقل شده که فرمودند: فرزند سه وظیفه در قبال پدر و مادر دارد؛ شکر گذاری آنها در همه حال، اطاعت آنها در آنچه امر و نهی می کنند در غیر معصیت الهی و خیر خواهی آنها در آشکار و خفا. محمد باقر، علامه مجلسی، ۱۴۰۴ ق، ج ۷۵، ص ۲۳۶.

آثار احترام به والدین و پیامدهای بی احترامی

الف: عزت همشگی در سایه احترام به والدین

در روایتی که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می خوانیم: بَيْنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْبَارِّ دَرَجَةٌ وَ بَيْنَ الْعَاقِّ وَالْفَرَّاعَةِ دَرَكَةٌ. مستدرک ج ۱۵ ص ۱۷۶. بین انبیاء و نیکی کننده به والدین «از حیث مقام و رتبه» تنها یک درجه فاصله است و بین آزار دهنده و والدین و فرعون «از حیث شدت عذاب» تنها یک درجه تفاوت است. خدای متعال در قرآن کریم به داستانی اشاره می فرماید: که یکی از آثار محبت و احترام به پدر و مادر را نشان می دهد، با توجه به اهمیت آن در قرآن، که نام بزرگترین سوره قرآن برگرفته از این داستان عبرت آموز می باشد.^۵

ب: مشمول رحمت الهی

احترام به پدر و مادر و خشنود نمودن آنان، آثار و فواید بسیار مهم و ارزنده و سعادت دنیوی و اخروی را در پی خواهد داشت. در اینجا به برخی از آنها اشاره می کنیم.

۱- احترام به پدر عمر را زیاد می کند. امام کاظم علیه السلام می فرماید: لَا نَعْلَمُ شَيْئًا يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ إِلَّا صَلَاةَ الرَّحِمِ، قَالَ: ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَكُونُ بَارًا وَ أَجَلُهُ إِلَى ثَلَاثِ سِنِينَ، فَيَزِيدُهُ اللَّهُ فَيَجْعَلُهُ ثَلَاثًا وَ ثَلَاثِينَ، وَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَكُونُ عَاقًا وَ أَجَلُهُ ثَلَاثٌ وَ ثَلَاثِينَ فَيَنْقُصُهُ اللَّهُ فَيُرْدُهُ إِلَى ثَلَاثِ سِنِينَ. عده ای از علماء، أصول الستة عشر ۱۴۲۳ ق / ۱۳۸۱ ش، ص ۲۹۷. نیکی به پدر و مادر عمر را زیاد می کند. و یا یکی از اصحاب می گوید: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ص يَوْمًا فَقَالَ رَأَيْتُ الْبَارِحَةَ عَجَائِبَ قَالَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا رَأَيْتَ حَدَّثْنَا فِدَاكَ أَنْفُسُنَا وَ أَهْلُونَا وَ أَوْلَادُنَا فَقَالَ رَأَيْتُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِي قَدْ آتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ لِقَبْضِ رُوحِهِ فَجَاءَهُ بِرُهُ بِوَالِدَيْهِ فَمَنَعَهُ مِنْهُ. ابن بابویه، ۱۳۹۶ ق، ص ۱۱۲. روزی خدمت پیامبر بودیم فرمود دیشب عجایبی دیدم و آن این بود که ملک الموت برای قبض روح فردی آمده بود اما دیدم که نیکو کاری به پدر و مادرش آمد و مانع قبض روح او شد در نتیجه عمر او زیادتیر شد. امام صادق علیه السلام می فرماید: وَإِنْ أَحَبَبْتَ أَنْ يَزِيدَ اللَّهُ فِي عُمْرِكَ فَسِرْ أَبَوَيْكَ الزَّهْدَ، همان، ص ۳۳. اگر دوست داری که خدا عمرت را زیاد کند، پدر و مادر خود را شاد کن. قال ابو عبدالله

۲- دچار فقر نمی شود. لم يصبه في حقاظه فقرًا أبدًا در زندگی فقر به سراغ او نمی آید. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُمَدَّ لَهُ فِي عُمُرِهِ وَ يُبَسَّطَ لَهُ رِزْقُهُ فَلْيَصِلْ أَبَوَيْهِ فَإِنَّ صَلَاتَهُمَا مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ. قطب الدین راوندی، ۱۴۰۷ ق، ص ۱۲۶. کسی که خوشحال می شود که عمرش طولانی و رزق و روزی او زیاد شود پس به پدر و مادر خود نیکی و کمک کند. به خاطر اینکه نیکی و کمک به پدر و مادر از طاعت پروردگار است.

۳- مرگ را آسان می کند. صِلْ رَحِمَكَ وَ لَوْ بِشَرْبَةٍ مِنْ مَاءٍ، وَ أَفْضَلُ مَا يُوصَلُ بِهِ الرَّحِمُ كُفُّ الْأَذَى عَنْهَا. وَ قَالَ: صَلَاةُ الرَّحِمِ مَنْسَأَةٌ فِي الْأَجَلِ. حمیری، ۱۴۱۳ ق، ص ۳۵۵. کسی که دوست دارد خداوند سكرات مرگ را بر او آسان کند، صله رحم کند و به پدر و مادرش نیکی کند دري بهشت به رويش گشوده می شود. مَنْ أَصْبَحَ مَرْضِيًّا لِأَبَوَيْهِ أَصْبَحَ لَهُ بَابَانِ مَفْتُوحَانِ إِلَى الْجَنَّةِ وَ إِنْ كَانَ وَاحِدٌ مِنْهُمَا فَبَابٌ وَاحِدٌ. مستدرک الوسائل، همان، ج ۱۵ ص ۱۷۵.

۴- اگر انسانی شب را در حالی به صبح آورد که پدر و مادرش از او راضی باشند، خداوند دو در از درهای بهشت را به روی او می گشاید و اگر یکی از آنها از او راضی باشند یکی از در

بهشت به رویش گشوده می شود.

جایگاه در خور شأن برای او در بهشت. إِنَّ الْعَبْدَ لَيُرْفَعُ لَهُ دَرَجَةٌ فِي الْجَنَّةِ لَا يَعْرِفُهَا مِنْ أَعْمَالِهِ فَيَقُولُ رَبِّ أَنْتَ لِي هَذِهِ فَيَقُولُ بِاسْتِغْفَارِ وَالِدَيْكَ لَكَ مِنْ بَعْدِكَ مُسْتَدْرِكُ الوسائل ، همان، ج ۱۵ ص ۱۷۵.

وقتی بنده ای به بهشت می رود، او را درجاتی می دهند که وی هر چه در اعمال خود می اندیشد عمل قابل توجهی که او را در آن جایگاه قرار بدهد، نمی بیند، سوال می کند خدایا این مقام و مرتبه از کجا برای من فراهم شده است ؟ جواب می شنود با طلب مغفرت والدین تو.

پیامدهای بی احترامی به والدین

لازم است بیدانم چنان که دعای خیر والدین در سرنوشت انسان مؤثر است، نفرین آنان نیز تاءثیر دارد. چنان که، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: **وَإِيَّاكُمْ وَدَعْوَةَ الْوَالِدِ فَإِنَّهَا أَحَدٌ مِنَ السَّيِّئِ**. راوندی کاشانی بی تا، ص ۵. از نفرین پدر بپرهیزید که آن از شمشیر تیزتر و برنده تر است.

پی نوشت

۱ - وقال (ص): وان الله عز وجل ليرحم الرجل لشدة حبه لولده وبر الرجل بولده بره بوالديه، وقال (ص): يلزم والدين من عقوب الولد يلزم الولد لهما من العقوب وذلك إذا قعد عن القيام بحقوقهم ولهم حقوق جعلها الله علي والدين. منها تسميتهم باسم محبوبة عند الله عز وجل وخيرها وأحبها اسامى محمد (ص) وأهل بيته عليهم السلام وألقابهم وكناهم رجالا ونساء علي أن ما فيها من الخيرات والبركات قال الرضا (ع): لا يدخل انفق بيتا فيه اسم محمد أو أحمد أو علي أو الحسن أو الحسين أو جعفر أو طالب أو عبد الله أو فاطمة من النساء ومنها العقيقة.

۲ - وَأَمَّا حَقٌّ وَلَدِكَ فَتَعْلَمُ أَنَّهُ مِنْكَ وَ مُضَافٌ إِلَيْكَ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا بِخَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ أَتَكَ مَسْئُولٌ عَمَّا وَ لَيْتَهُ مِنْ حُسْنِ الْأَدَبِ وَ الدَّلَالَةِ عَلَي رَّبِّهِ وَ الْمَعُونَةِ لَهُ عَلَي طَاعَتِهِ فِيكَ وَ فِي نَفْسِهِ فَمُتَابٌ عَلَي ذَلِكَ وَ مُعَاقِبٌ فاعْمَلْ فِي أَمْرِهِ عَمَلُ الْمُتَزَيِّنِ بِحُسْنِ أَثَرِهِ عَلَيْهِ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا الْمُعَدِّرُ إِلَي رَّبِّهِ فِيمَا بَيْنَكَ وَ بَيْنَهُ بِحُسْنِ الْفِيَامِ عَلَيْهِ وَ الْآخِذِ لَهُ مِنْهُ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ . رك، تحف العقول، ص ۲۶۳.

۳ - فَحَقُّ أُمِّكَ فَإِنْ تَعْلَمُ أَنَّهَا حَمَلَتْكَ حَيْثُ لَا يَحْمِلُ أَحَدٌ أَحَدًا وَ أَطْعَمَتْكَ مِنْ ثَمَرَةِ قَلْبِهَا مَا لَا يُطْعِمُ أَحَدٌ أَحَدًا وَ أَتَكَ بِسَمْعِهَا وَ بَصَرِهَا وَ يَدِهَا وَ رِجْلِهَا وَ شَعْرَهَا وَ بَشَرَهَا وَ جَمِيعَ جَوَارِحِهَا مُسْتَبْشِرَةً بِذَلِكَ فَرَحَةً مُوَابِلَةً مُحْتَمِلَةً لِمَا فِيهِ مَكْرُوهُهَا وَ أَلَمُهَا وَ ثِقَلُهَا وَ عَمَهَا حَتَّى دَفَعَتْهَا عَنْكَ يَدُ الْقُدْرَةِ وَ أَخْرَجَتْكَ إِلَي الْأَرْضِ فَضَيَّتْ أَنْ تَشْبَعَ وَ تَجُوعَ هِيَ وَ تَكْسُوكَ وَ تَعْرِي وَ تُرْوِيكَ وَ تَظْمَأُ وَ تُظْلَلُكَ وَ تَضْحِي وَ تُعَمِّكَ بِبُؤْسِهَا وَ تُلَذِّدُكَ بِالنُّومِ بِأَرْقِهَا وَ كَانَ بَطْنُهَا لَكَ وَعَاءً وَ حَجَرُهَا لَكَ حِوَاءً وَ نَدِيهَا لَكَ سِقَاءً وَ نَفْسُهَا لَكَ وَقَاءً تُبَاشِرُ حَرَّ الدُّنْيَا وَ بَرْدَهَا لَكَ وَ دُونَكَ فَتَشْكُرُهَا عَلَي قَدْرِ ذَلِكَ وَ لَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ إِلَّا بِعَوْنِ اللَّهِ وَ تَوْفِيقِهِ

۴ - وَأَمَّا حَقُّ أَبِيكَ فَتَعْلَمُ أَنَّهُ أَصْلُكَ وَ أَتَكَ فَرَعُهُ وَ أَتَكَ لَوْلَاهُ لَمْ تَكُنْ فَهَمَّا رَأَيْتَ فِي نَفْسِكَ مِمَّا يُعْجِبُكَ فَاعْلَمْ أَنَّ أَبَاكَ أَصْلُ النِّعَمَةِ عَلَيْكَ فِيهِ وَ أَحْمَدُ اللَّهِ وَ اشْكُرْهُ عَلَي قَدْرِ ذَلِكَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. رك تحف العقول ص ۲۶۳.

۵ - این داستان را مفسران نقل کرده اند و در کتب روایی مثل عیون اخبار الرضا، ج ۲، صفحه ۱۴، و بحار الانوار ج ۱۳، صفحه ۲۶۳، ج ۷۱، صفحه ۶۸، ذکر شده است.

کتابنامه

قرآن کریم

- ابن أبي جمهور، محمد بن زين الدين، **عوالي اللئالي العزیزية في الأحاديث الدينية**، تحقيق: عراقی، مجتبی، قم، دار سيد الشهداء للنشر، چاپ اول، ۱۴۰۵ ق.
- ابن اشعث، محمد بن، محمد الجعفریات «الأشعثیات»، تهران، مكتبة النینوی الحديثة، بی تا، چاپ اول.
- ابن بابویه، محمد بن علی، **ثواب الأعمال و عقاب الأعمال**، قم، دار الشریف الرضی للنشر، چاپ دوم، ۱۴۰۶ ق.
- ابن بابویه، محمد بن علی، **عیون أخبار الرضا علیه السلام**، تحقیق: لاجوردی، مهدی، تهران، نشر جهان، چاپ اول، ۱۳۷۸ ق.
- ابن بابویه، محمد بن علی، **فضائل الأشهر الثلاثة**، تحقیق: عرفانیان یزدی، غلامرضا، قم، نشر کتاب فروشی داورى، ۱۳۹۶ ق.
- ابن بابویه، محمد بن علی، **من لا یحضره الفقیه**، غفاری، علی اکبر، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
- ابن شهر آشوب، مازندرانی، **مشابه القرآن**، ج ۱، نشر بیدار، ۱۳۲۸ ش.
- ابن فهد حلی، احمد بن محمد **عدة الداعي و نجاح الساعي**، موحّدی قمی، احمد، دار الكتب الإسلامی، چاپ اول، ۱۴۰۷ ق.
- ابن نما حلی، جعفر بن محمد، **مثیر الأحزان**، ناشر مدرسه امام مهدی، قم، مدرسه امام مهدی علیه السلام، چاپ سوم، ۱۴۰۶ ق.
- الإيمان والكفر وآثارهما على الفرد والمجتمع**، مرکز الرسالة سلسلة الكتب العقائدية، ج ۶، ص ۲۱
- بحرانی، سید هاشم، **حلیة الأبرار في أحوال محمد و آله الأطهار علیهم السلام**، قم، مؤسسة المعارف الإسلامية، چاپ اول، ۱۴۱۱ ق.

- بروجردی، حسین، جامع احادیث الشيعة، جمعی از محققان، تهران، انتشارات فرهنگ سبز، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.
- پاینده، ابو القاسم، نهج الفصاحة «مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله»، تهران، دنیایی دانش، چاپ چهارم، ۱۳۸۲ ش.
- حمیری، عبد الله بن جعفر، قرب الإسناد، تحقیق: مؤسسة آل البيت عليهم السلام، قم، نشر مؤسسة آل البيت عليهم السلام، چاپ اول، ۱۴۱۳ ق،
- دکتر داندینک میسر، دکتر گری جمیز ردینک میسر، مترجم: مجید رئس دانا، تهران، انتشارات رشد، ۱۳۷۸.
- دونالد. ای. گریدانوس، روابط متقابل فرزند و والدین، مترجم: دکتر بزرگمهر مطهری، تهران، نشر رشد، ۱۳۸۸.
- دیلمی، حسن بن محمد، إرشاد القلوب إلى الصواب، قم، شریف الرضی، چاپ اول، ۱۴۱۲ ق.
- رشیدپور، تربیت کودک از دیدگاه اسلام.
- رضی الدین، طبرسی مکارم الاخلاق دار الکتب السلامیه چاپ ششم، ۱۳۹۲ هـ - ۱۹۷۲ م.
- الزهد، کوفی اهوازی، حسین بن سعید، عرفانیان یزدی، غلامرضا، قم، المطبعة العلمية، چاپ دوم، ۱۴۰۲ ق،
- سید محمود، راد، چگونه فرزندان خورا تربیت نکنیم، تهران نشر نسل نو اندیش، چاپ اول، ۱۳۹۰.
- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشيعة، قم، مؤسسة آل البيت عليهم السلام، ج ۲، ص ۴۷۶.
- شیخ محمد مهدی، الحائری، شجرة طوبی، نجف، المكتبة الحيدرية ومطبعتها، ت (۳۶۸) محرم الحرام ۱۳۸۵ هجریة.
- صدوق ابن بابویه، محمد بن علی، اعتقادات الإمامیه، قم، کنگره شیخ مفید، چاپ دوم، ۱۴۱۴ ق.
- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، قم، شریف رضی، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش.
- طبرسی، علی بن حسن، مشکاة الأنوار في غرر الأخبار، نجف، المكتبة الحيدرية، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ق / ۱۹۶۵ م / ۱۳۴۴ ش.

عبدالکریم پاک‌نیا، حقوق متقابل والدین و فرزندان آموزه‌های اهل بیت علیهم السلام برای زندگی بهتر بی‌تا.

عده ای از علماء، أصول الستة عشر، مصحح، محمودی، ضیاء الدین و جلیلی، نعمت الله و غلامعلی، مهدی قم، مؤسسة دار الحديث الثقافية، چاپ اول، ۱۴۲۳ ق / ۱۳۸۱ ش.

علامه مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، مؤسسة الوفاء، بیروت، لبنان، ۱۴۰۴ ق.

علی بن موسی، امام هشتم علیه السلام، صحيفة الإمام الرضا علیه السلام، مشهد، کنگره جهانی امام رضا علیه السلام، چاپ: اول، سال چاپ: ۱۴۰۶ ق.

فتال، نیشابوری، محمد بن حسن روضة الواعظین، قم، شریف رضی چاپ اول ۲ بی‌تا.

الفقه «منسوب به امام رضا علیه السلام، علی بن موسی الرضا علیه السلام، مؤسسة آل البيت علیهم السلام، مشهد، نشر مؤسسة آل البيت علیهم السلام، چاپ اول، ۱۴۰۶ ق.

قطب الدین راوندی، سعید بن هبة الله، الدعوات، قم، انتشارات مدرسه امام مهدی «عجل الله تعالی فرجه الشریف» چاپ اول، ۱۴۰۷ ق.

کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی، تحقیق: غفاری علی اکبر و آخوندی، محمد، تهران، دار الکتب الإسلامية، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق، ج ۶، ص ۴۷.

لیث واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ، حسنی بیرجندی، حسین، قم، دار الحديث، چاپ اول، ۱۳۷۶ ش.

مجلسی، محمد باقر، مرآة العقول في شرح أخبار آل الرسول، رسولى محلاتی، هاشم، تهران، دار الکتب الإسلامية، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ق، ج ۲۱.

محمود، نامنی، - صديقه شجاعی نامنی، لطفا پدر و مادر خوبی باشید، تهران، نامن، سوم، ۱۳۸۸.

منبع: سایت انترنتی راسخون، احترام والدین از دیدگاه قرآن، سید جواد میرلوحی.

النوادر، راوندی کاشانی فضل الله بن علی تحقیق: صادقی اردستانی، احمد، قم، دار الکتب، چاپ اول، بی‌تا،

نهج البلاغة «للصبي صالح»، شریف سید رضی، محمد بن حسین، فیض الإسلام ریال قم، هجرت، ۱۴۱۴ ق.

